

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.2.18>

## **ПРОФЕСІЙНИЙ СТАНДАРТ – ОСНОВА ПІДБОРУ Й ВИЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РІВНЯ КАДРІВ**

**Пищенко Б.О.,**  
*аспірант кафедри трудового права*  
*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

**Пищенко Б.О. Професійний стандарт – основа підбору й визначення професійного рівня кадрів.**

Стаття присвячена одному із елементів сучасної системи забезпечення якості професійної підготовки, основі для визначення професійного рівня й подальшого вдосконалення професійної компетентності – професійному стандарту, який засвідчує вимоги до компетентностей працівників, забезпечує прозорість, зрозумілість і безпеку при виконанні ним трудових функцій. Зокрема, проаналізовано національну нормативно-правову базу, що регламентує професійні стандарти, порядок їх розроблення; розглянуто окремі питання зарубіжного досвіду щодо професійних стандартів; визначено сфери застосування професійного стандарту (зокрема, професійні стандарти використовуються у сферах: освіти; управління людським капіталом та безперервним професійним розвитком працівників; присвоєння/підтвердження професійних кваліфікацій; професійної орієнтації); наголошено на важливості професійного стандарту, як для працівників, так і роботодавців, який виступає основою для визначення професійного рівня й подальшого вдосконалення професійної компетентності; а також окреслено переваги професійних стандартів. Зазначено, що хоча професійні стандарти, як і кваліфікаційні характеристики професій, визначають вимоги до кваліфікації та спеціальних знань, а також завдання, обов'язки та спеціалізацію працівників, водночас є ширшими за структурою та ідеологією. Вони виступають основою для формування галузевої рамки кваліфікацій, де кожен рівень кваліфікації описаний чітким набором вимог до знань, умінь і компетентності працівників. Основне їх призначення слідує із статті 4-2 Кодексу законів про працю України, де зазначено, що професійний стандарт визначає «вимоги до компетентностей, обов'язків та кваліфікацій працівників», а також зі статті 39 Закону України «Про освіту», яка встановлює, що професійний стандарт визначає «вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій». Основними структурними елементами професійного стандарту виступають трудові функції, професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій), загальні компетентності, предмети та засоби праці, вимоги до знань, умінь і навичок працівника тощо.

**Ключові слова:** працівник, роботодавець, вимоги, професійний рівень, професійна компетентність, професійні стандарти.

**Pyshchenko B.O. Professional standard – the basis for selecting and determining the professional level of personnel.**

The article is devoted to one of the elements of the modern system of ensuring the quality of vocational training, the basis for determining the professional level and further improvement of professional competence - a professional standard, which certifies the requirements for the competencies of employees, ensures transparency, clarity and safety in the performance of their labor functions. In particular, the national regulatory framework regulating professional standards and the procedure for their development is analyzed; individual issues of foreign experience with professional standards are considered; the scope of application of the professional standard is determined (in particular, professional standards are used in the areas of: education; human capital management and continuous professional development of employees; assignment/confirmation of professional qualifications; professional orientation); the importance of the professional standard, both for employees and employers, which serves as the basis for determining the professional level and further improvement of professional competence; and the

advantages of professional standards are outlined. It is noted that although professional standards, like qualification characteristics of professions, define requirements for qualifications and special knowledge, as well as tasks, responsibilities and specialization of employees, at the same time they are broader in structure and ideology. They serve as the basis for the formation of an industry framework of qualifications, where each qualification level is described by a clear set of requirements for knowledge, skills and competence of employees. Their main purpose follows from Article 4-2 of the Labor Code of Ukraine, which states that a professional standard defines “requirements for competencies, responsibilities and qualifications of employees”, as well as from Article 39 of the Law of Ukraine “On Education”, which establishes that a professional standard defines “requirements for competencies of employees that serve as the basis for the formation of professional qualifications”. The main structural elements of a professional standard are labor functions, professional competencies (by labor activity or group of labor activities), general competencies, objects and means of labor, requirements for knowledge, skills and abilities of an employee, etc.

**Key words:** employee, employer, requirements, professional level, professional competence, professional standards.

**Постановка проблеми.** Динаміка сучасної соціально-економічної ситуації підкреслює ключову роль людського капіталу, що зумовлює зростання уваги до кадрового потенціалу інноваційного виробництва. Якість людського капіталу є визначальним фактором у контексті глобальних викликів та економічного розвитку, тому впровадження інновацій в економіку безпосередньо залежить від рівня кваліфікації, знань та компетентності персоналу, що створює нові можливості для зростання та конкурентоспроможності як на державному, так і на рівні підприємств.

Основою для визначення професійного рівня і подальшого вдосконалення професійної компетентності виступають професійні стандарти, які на сьогодні мають важливе значення. Так, для працівників – це можливість спланувати траєкторію навчання й кар’єри, отримати інформацію щодо затребуваних кваліфікацій. Професійні стандарти підвищують мотивацію до навчання новим професіям та можливість працевлаштування, кар’єрного росту та справедливої оплати праці, а також забезпечують визнання результатів неформального навчання. А для роботодавців – професійні стандарти – це індикатори рівня вмінь кандидатів на робочі місця і працівників; орієнтири при зіставленні кваліфікацій; засоби виявлення нестачі в уміннях і потреб у навчанні (формальному і неформальному, включаючи навчання на робочому місці); індикатори якості кваліфікацій і їх значимості на національному рівні.

**Стан опрацювання.** Дослідженням новітніх тенденцій розвитку професійних стандартів і кваліфікацій займалися М. Іншин, В. Кохан, Л. Локшина, Л. Лук’янова, Н. Ничкало, А. Ворначев, С. Мельник, Ю. Кравець, Н. Лукашева, А. Пташинська, Л. Пуховська, О. Ярошенко та ін.

**Мета статті** розглянути професійні стандарти, як основу для визначення професійного рівня й подальшого вдосконалення професійної компетентності.

**Виклад основного матеріалу.** У цьому дослідженні основну увагу зосередимо на одному із елементів сучасної системи забезпечення якості професійної підготовки, основі для визначення професійного рівня й подальшого вдосконалення професійної компетентності – професійному стандарту, який засвідчує вимоги до компетентностей працівників, забезпечує прозорість, зрозумілість і безпеку при виконанні ним трудових функцій [1, с. 4].

Рух до створення професійних стандартів в Україні існує вже близько десяти років. Його започаткували найбільш зацікавлені організації роботодавців, які відчували критичний брак кадрів потрібної кваліфікації. З одного боку, професійний стандарт – це свого роду орієнтир для навчання людини, яка прагне здобути професію, з іншого – він необхідний для тих, хто буде оцінювати результати навчання та присвоювати кваліфікацію.

Уперше згадку про нього зустрічаємо в Законі України «Про професійно-технічну освіту» (ст. 32), який пропонує розглядати професійний стандарт як сукупність державних вимог до змісту професійної (професійно-технічної) освіти, рівня кваліфікації випускника закладу професійної (професійно-технічної) освіти та освітнього рівня вступників [2].

На сьогодні професійні стандарти знайшли закріплення у Кодексі законів про працю України (статті 4-1, 4-2, 96), законах України «Про освіту» (статті 1, 39, 39-1) «Про оплату праці» (ст. 6), Національній рамці кваліфікацій, затвердженій постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341, Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандар-

тів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 № 373, Методичних рекомендацій щодо розроблення професійних стандартів, Положенні про Реєстр кваліфікацій, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 16.06.2021 № 620.

Так, згідно ст. 4-2 КЗпП України [3], ст. 39 Закону України «Про освіту» [4] професійний стандарт – це затверджені в установленому порядку вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій. Професійні стандарти можуть розроблятися роботодавцями, їх організаціями та об'єднаннями, органами державної влади, науковими установами, галузевими радами, громадськими об'єднаннями, іншими заінтересованими суб'єктами. Професійні стандарти затверджуються їх розробниками. У разі якщо розробником не є галузева рада з питань розроблення професійних стандартів, професійний стандарт затверджується після погодження з репрезентативним всеукраїнським об'єднанням професійних спілок на галузевому рівні.

У наукових джерелах зустрічаємо наступні визначення досліджуваного явища. Так, професійні стандарти – це документи, що встановлюють вимоги до знань, умінь, компетенцій, досвіду, системи цінностей та особистісних якостей, необхідних для виконання певної роботи чи професійних обов'язків, як один із інструментів, що допомагає створити стійку й ефективну взаємодію сфери праці та освіти, забезпечити раціональне використання людських ресурсів, а також сприяти стійкому розвитку суспільства [5, с. 126]. Структурними елементами професійного стандарту є трудові функції, професійні компетентності (за трудовою дією або групою трудових дій), загальні компетентності, предмети та засоби праці, вимоги до знань, умінь і навичок працівника тощо [6, с. 57].

Багато країн застосовують професійні стандарти, зокрема в системі освіти та кадровій практиці (Великобританія, США, Японія). Загалом в основу розробки стандартів у європейських країнах покладено три аспекти, які застосовуються різною мірою: професійні стандарти визначають «основні професії», описуючи фахові завдання й операції, а також компетенції, типові для цієї професії («Що фахівець повинен уміти виконувати на робочому місці?»); освітні стандарти визначають очікувані результати освітнього процесу, програму навчання у сенсі змісту, навчальних завдань і планів, а також методів й умов навчання («Чого учень повинен навчитися, щоб у майбутньому бути ефективним працівником?»); оцінні стандарти визначають об'єкт оцінки, критерії успішності, методи оцінювання, стандарти, а також склад комісії, яка надає відповідну кваліфікацію («Як ми пересвідчимося, що майбутній фахівець отримав потрібні знання й уміння для виконання роботи?») [5, с. 47].

В Україні професійні стандарти розробляються відповідно до Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 31.05.2017 року № 373 [7] зі змінами від 30.05.2025 №622 [8], основна мета яких удосконалення процедур створення та впровадження професійних стандартів. Зокрема, оновлений Порядок розроблення професійних стандартів передбачає новий алгоритм дій для розробників, включаючи публічне обговорення, погодження з галузевими радами та державними органами, а також перевірку відповідності національним рамкам кваліфікацій. Наразі розробниками можуть бути роботодавці, їх об'єднання, галузеві ради, органи влади, наукові установи та громадські організації.

Також Національним агентством кваліфікацій розроблено Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів [9], застосування яких дає змогу: розпочати роботу з розміщення професійних кваліфікацій у структурі рамки кваліфікацій у межах певної галузі; забезпечити єдині вимоги до професійної діяльності та якості праці незалежно від місця знаходження й типу підприємства; запровадити європейську систему трансферу кредитів для професійної освіти; здійснити незалежну оцінку компетентності працівників, засвоєну як під час навчання, так і в процесі трудової діяльності.

Відомості про розроблені та затверджені в установленому законодавством порядку професійні стандарти вносяться до Реєстру кваліфікацій. Посилання на відповідні професії відображаються у Національному класифікаторі України ДК 003:2010 «Класифікатор професій», затвердженому наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327.

Затверджені професійні стандарти використовують з метою управління персоналом, тобто, для: визначення вимог до кваліфікаційних і спеціальних знань працівників, їхніх завдань, обов'язків та спеціалізації; створення умов для професійного розвитку працівників та підвищення якості

їхньої праці; нормування праці; визначення посадових (робочих) завдань та обов'язків працівників, планування їхнього професійного зростання, розроблення посадових (робочих) інструкцій (за потреби); організації підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників, у тому числі шляхом неформального навчання та підтвердження результатів неформального навчання; впливу на формування вимог до продуктивності праці та виробництва продукції (надання послуг); підбору, укомплектування штату працівниками; обґрунтування рішень, що ухвалюються за результатами атестації, сертифікації працівників; тарифікації, категоріювання посад і професій (за потреби); розроблення стандартів підприємства, організації, установи; формування систем щодо мотивації та стимулювання персоналу; групування професійних кваліфікацій, які застосовуються на підприємстві, в організації, установі, за рівнями НРК чи відповідної галузевої рамки кваліфікацій; встановлення єдиних вимог до змісту та якості професійної діяльності, узгодження назв професій (професійних назв робіт, посад), упорядкування видів трудової діяльності.

Загалом професійні стандарти, як і кваліфікаційні характеристики професій, визначають вимоги до кваліфікації та спеціальних знань, а також завдання, обов'язки та спеціалізацію працівників. Разом з тим професійний стандарт є ширшим за структурою та ідеологією. На відміну від кваліфікаційної характеристики, стандарт – не суто перелік трудових функцій. Професійний стандарт: розкриває зміст трудових функцій; визначає знання та вміння, необхідні для їх належного виконання; слугує основою при підтвердженні кваліфікації особи, у т. ч. за результатами неформального навчання. На додачу професійний стандарт може містити вимоги до стану здоров'я претендента на певну посаду чи робоче місце [10].

Зокрема до переваг професійних стандартів слід віднести: відповідають потребам ринку праці, враховують вимоги найбільш досвідчених працівників та пріоритетних підприємств/роботодавців; передбачають прямий зв'язок з Національною рамкою кваліфікацій; включають опис повних та/або часткових професійних кваліфікацій; трудові функції професійного стандарту слугують базою для формування навчальних модулів; визначені для оцінювання у розрізі професійних компетентностей вимоги до результатів навчання – знання, уміння та навички; переглядаються з урахуванням особливостей галузі, але не менше ніж один раз на п'ять років [11].

Нині затверджено і впроваджено в практику 70 професійних стандартів. Зокрема, професійні стандарти використовуються у сферах:

освіти для: розроблення стандартів освіти, освітніх та навчальних програм, навчально-методичних матеріалів для всіх видів і форм освіти та навчання впродовж життя; розвитку матеріально-технічної бази закладів освіти та освітніх інноваційних технологій;

управління людським капіталом та безперервним професійним розвитком працівників для: розроблення стандартів підприємства, організації, установи; формування вимог до продуктивності праці та виробництва продукції (надання послуг); визначення робочих (посадових) завдань та обов'язків працівників при розробленні робочих (посадових) інструкцій (за потреби); професійного навчання та розвитку працівників; визначення вимог до результатів навчання, компетентностей, обов'язків та кваліфікацій працівників; віднесення виконуваних робіт до певних тарифних розрядів і присвоєння кваліфікаційних розрядів робітникам; обґрунтування рішень, що ухвалюються за результатами атестації, сертифікації працівників; підбору та укомплектування штату працівників; формування систем оплати праці та мотивації; вирішення інших питань у сфері управління персоналом;

присвоєння/підтвердження професійних кваліфікацій для: формування єдиних критеріїв для встановлення відповідності обсягу компетентностей здобувачів професійних кваліфікацій відповідному професійному стандарту, незалежно від шляхів їх отримання (формальна, неформальна чи інформальна освіта); підготовки/розроблення засобів, приладів, інструментів, контрольно-оцінювальних матеріалів для оцінювання результатів навчання; проведення процедури оцінювання результатів навчання; зіставлення і визнання професійних кваліфікацій, здобутих у інших країнах;

професійної орієнтації для: розроблення концепцій, стратегій, програм та форм профорієнтаційної роботи; оновлення змісту та форм проведення профорієнтації [12].

**Висновки.** На підставі викладеного можемо зробити висновок про важливість розроблення професійних стандартів, які виступають основою для формування галузевої рамки кваліфікацій, де кожен рівень кваліфікації описаний чітким набором вимог до знань, умінь і компетентностей працівників. Основне їх призначення слідує зі статті 4-2 Кодексу законів про працю України, де

зазначено, що професійний стандарт визначає «вимоги до компетентностей, обов'язків та кваліфікацій працівників», а також статті 39 Закону України «Про освіту», яка встановлює, що професійний стандарт визначає «вимоги до компетентностей працівників, що слугують основою для формування професійних кваліфікацій». Отже, професійні стандарти визначають необхідні знання, вміння та компетенції для виконання певних трудових функцій, сприяють підвищенню кваліфікації, покращенню якості освіти та послуг, а також слугують основою для розробки освітніх програм та оцінювання професійного рівня працівників.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Десятов Т.М., Пальчук М.І., Паршина Н.П. Професійні стандарти: теоретичні аспекти і методика: посібник / за ред. Н.Г. Ничкало. Київ: Вид-во «Арт Економі», 2011. 234 с.
2. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 № 103/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1971. Дод. до № 50. Ст. 375.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380
5. Пуховська Л., Ворначев А., Мельник С., Кравець Ю. Професійні стандарти і кваліфікації у країнах з високорозвинутою економікою: монографія. Київ, 2014. 176 с.
6. Пташинська А.О. Правове регулювання вимоги до працівників за законодавством України: дис. ... д-ра філософії за спец. 081–Право / НУ «Одеська юридична академія», Одеса, 2021. 206 с.
7. Про затвердження Порядку розроблення, введення в дію та перегляду професійних стандартів: Постанова Каб. Міністрів України від 31.05.2017 № 373. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2017-%D0%BF>.
8. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 31 травня 2017 р. № 373: Постанова Каб. Міністрів України від 30.05.2025 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622-2025-%D0%BF#n2>.
9. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів, схвал. Рішенням Нац. агентства кваліфікацій № 1 протокол № 3 (103) від 25.01.2023. URL: <https://nqa.gov.ua/uploads/multiple-input/63d3be768f7b1.pdf>.
10. Іванченко І., Маймула Г., Колишко Р. Професійні стандарти в Україні. URL: <https://prokadry.com.ua/article/3858-profesyn-standarti-v-ukran>.
11. Практичні рекомендації для розробників професійних стандартів. *Національне агентство кваліфікацій*. URL: [https://fru.ua/images/doc/2023/Recommendations\\_Professional\\_standards.pdf](https://fru.ua/images/doc/2023/Recommendations_Professional_standards.pdf).
12. Інформаційне повідомлення щодо порядку розроблення та сфер застосування професійних стандартів. URL: <https://www.apob.org.ua/?p=7965>.